

Pavel Tichý's Collected Papers in Logic and Philosophy

Editors: Vladimír Svoboda, Bjørn Jespersen, Colin Cheyne.
Filosofia, University of Otago, 2004, 902 s.

Významnou udalosťou nielen pre českú a slovenskú, ale i svetovú obec analytických filozofov a logikov bolo vydanie zozbieraných článkov českého logika a filozofa Pavla Tichého, jedného z najvýraznejších a najoriginálnejších autorov sedemdesiatych a osemdesiatych rokov minulého storočia. Vydanie tejto knihy privítali nielen blízki spolupracovníci tragicky zosnulého Pavla Tichého a ďalší rozvíjateľa jeho logického systému *Transparentnej intenzionálnej logiky (TIL-ky)*, ktorým sa takto naplňa úsilie o čo najväčšiu propagáciu myšlienok Pavla Tichého doma i v zahraničí, čím sa vzdáva úcta ich originalite a aktuálnosti. Privítala ho aj mladšia generácia filozofov a logikov, ktorí v jeho koncepcii nachádzajú inšpirácie a nástroje na riešenie ďalších problematík vyskytujúcich sa v oblasti filozofickej logiky. Siahnu po nej určite aj odborníci z oblasti lingvistiky a výpočtovej techniky, teda z oblastí, v ktorých sa dajú myšlienky a systém Pavla Tichého originálnym a podnetným spôsobom aplikovať.

Vydaním tejto knihy sa dielo Pavla Tichého stalo dostatočne dostupným na to, aby po ňom siahli aj tí, ktorých jeho predošlá nedostupnosť odrádzala. Mnohí si spomínajú na úporné pátranie na internete či v zaprášených knižných fondoch, na prekvapivé nálezy či znechucujúcu nedostupnosť. Meno Pavel Tichý, názov systému *Transparentná intenzionálna logika* a úplná originalita myšlienok mohli vďaka veľkej frekvencii výskytu, ale už menšej dostupnosti textov, mnohým študentom a nezasväteným filozofom zaváňať hermetizmom. Stále tu však existovala obrovská ústretovosť ľudí z teoretického srdca i okolia TIL-ky (nebudem ich tu menovať, pretože ich zoznam je dlhý a nechcem ukrivdiť nikomu z nich tým, že by som ho z dôvodu úspornosti neuviedla; ich mená sa nachádzajú napríklad v predslove editorov publikácie); výsledkom ich námahy je napokon táto zbierka článkov, prepotrebný doplnok k „zelenej biblii“ TIL-károv, Tichého vrcholnej monografii *The Foundations of Frege's Logic*.¹

Kniha obsahuje 46 textov Pavla Tichého a jej vydavateľa vyjadrujú svoje presvedčenie, že ide o všetky jeho publikované state. Vynárajúci sa lambda operátor na tvrdom obale knihy možno chápať ako symbolické vyjadrenie myšlienkového vývoja Pavla Tichého, od ranných ideí až po zrelé obdobie, ktoré zachytáva a umožňuje sledovať práve táto publikácia. Mnohé z článkov bolo potrebné preložiť z češtiny do angličtiny, aby sa dosiahla ich čo najväčšia i medzinárodná dostupnosť. A pre tých, ktorí sa odmietajú angličtinu naučiť, sa v budúcnosti pripravuje preklad do francúzskeho jazyka. Nič teda nebráni šíreniu myšlienok

¹ Vydavateľstvo Walter de Gruyter, 1988, Berlín.

a systému Pavla Tichého aj do tých kútov odborného sveta, kde doteraz nedorazili alebo dorazili len veľmi nepatrným spôsobom.

Autori publikácie k nej pristúpili v štýle „keď už, tak poriadne“ a vložili do nej pre čitateľa maximálne množstvo informácií o osobe a diele Pavla Tichého. Aj to je dôkazom toho, že sa zaujímajú a pozorne pristupujú k novým záujmom. Po predhovore editorov je zaradený text Bjørna Jespersena *The Foundations of Tichý's Logic* (možno nájsť aj napríklad na internetovej stránke TIL-ky), ktorý predstavuje prístupný a veľmi nápomocný úvod do problematiky systému Transparentnej intenzionálnej logiky Pavla Tichého pre tých, ktorí sa s ním zatiaľ nestretli alebo stretli len veľmi málo. Obsahuje základné princípy TIL-ky, uvádza teóriu konštrukcií ako procedúr, inštrukcií pre vypočítanie konkrétnej hodnoty, i ďalšie úrovne sémantickej analýzy výrazov prirodzeného jazyka. Situuje TIL-ku medzi ďalšie súčasné sémantické teórie, čím poukazuje na to, čím sa inšpirovala i čím sa od nich odlišuje. Aj tento moment môže pomôcť záujemcom o TIL-ku zorientovať sa v tomto systéme.

Nasleduje krátky, ale o to podrobnejší životopis Pavla Tichého, kde sa čitateľ dozvedá o jeho štúdiu v Československu a pôsobení v zahraničí a o publikáciách najdôležitejších prác, ktoré tvorili základné medzníky v jeho odbornom vývoji. Nachádza sa tu aj vtipná historka o jeho kritickom vystúpení proti Popperovej teórii *verisimilitude*, ktorá v rôznych verziách dávno kolovala, i ďalšie vtipné poznámky vypovedajúce o osobitosti povahy Pavla Tichého ako výnimočne kritického a náročného odborníka vo svojej oblasti. Tragická a doteraz nevyjasnená smrť Pavla Tichého nás obrala o jeho originálne riešenia ďalších problémov sémantiky prirodzeného jazyka, ktoré sa neustále vynárajú. Zanechal však návody, ktoré neprestávajú inšpirovať ľudí, ktorí sa podujali niesť a ďalej rozvíjať jeho teoretický odkaz.

Za užitočné pokladám uvedenie úplného zoznamu publikácií Pavla Tichého, ktorý je ďalej rozlíšený na monografie, zbierky, učebnice a články v chronologickom poradí, čo zjednodušuje vyhľadávanie jeho textov a spĺňa účel celej publikácie o čo najväčšiu prístupnosť a propagáciu diela Pavla Tichého.

Poznámka editorov objasňuje úpravy, ktoré bolo nevyhnutné urobiť v originálnych textoch, použité symboly, spôsob prekladov textov, pôvodne v inom jazyku, do angličtiny i ďalšie dôležité doplňujúce poznámky k tomu, čo nasleduje, teda konečne k článku Pavla Tichého. Tie sa v zbierke nachádzajú chronologicky, od najstarších predstavujúcich rané myšlienky a odborné postoje Pavla Tichého. Napriek tomu vo svojej dobe vyvolávali dôležité diskusie, ako zdôrazňujú editori, a nemali by sme ich zanedbať pri sledovaní myšlienkového vývoja tohto vedca. Pri prezentovaní statí nachádzajúcich sa v zbierke čiastočne poruším metódu chronológie, vyberiem najdôležitejšie state a budem sa usilovať o ich tematické zoskupenie.

Pavel Tichý začína publikovať v šesťdesiatych rokoch minulého storočia. Prvý článok uvedený v zbierke pod názvom *An Exposition of Gödel's Incompleteness Proof in the Simple Type Theory*. *Abstract* predstavuje abstrakt jeho diplomovej

práce, ktorá bola pôvodne napísaná a vydaná v nemčine roku 1962.² V nasledujúcich prácach sa jeho pozornosť obracia k obsahovej stránke jazyka, k významu, a prepracúva sa k poňatiu významu výrazov jazyka ako procedúry. Za pozornosť stojí článok uverejnený roku 1969 s názvom *Intensions in Terms of Turing Machines*,³ ktorý naznačuje smer jeho neskorších teoretických úvah; začiatkom sedemdesiatych rokov sa Pavel Tichý totiž začína systematicky zaoberať intenzionálnou logikou a vytyčuje svoju vlastnú cestu v intenzionálnej analýze jazyka. Článok z roku 1971 s názvom *An Approach to Intensional Analysis*⁴ je povšimnutiahodným príkladom tohto smerovania, v ktorom Tichý konštruuje vlastný jazyk založený na Churchovej teórii typov a obohatený o premenné možných svetov. Upozorňuje na potrebu transparentnosti jazyka používaného pri logickej analýze výrazov prirodzeného jazyka a odmieta kontextualistický prístup k významu jazykových výrazov. Neskôr svoju teóriu zdokonaľuje a technicky cizeluje.

Za spomenutie ďalej stojí stať z roku 1973 s názvom *On de dicto Modalities in Quantified S5*,⁵ v ktorej okrem iných problémov sémanticky rozlišuje výskyty formúl *de dicto* a *de re*. Táto dichotómia sa v jeho systéme neskôr dôkladnejšie rozpracováva, za pozornosť stojí zrozumiteľne napísaný článok *De dicto and de re*⁶ (1978); touto problematikou sa intenzívne zaoberajú aj súčasní autori.

Pavla Tichého okrem jeho originálneho logického systému preslávila aj ostrá, jasnozrivá, doslova „ježkovská“ kritika obrátená proti teoretickým slabinám súčasných renomovaných autorov. V súvislosti so známou historikou s Popperom stojí za pozornosť článok z roku 1974 s názvom *On Popper's Definitions of Verisimilitude*.⁷ Daná téma sa ďalej rozvíja v článku z roku 1976 *Verisimilitude Redefined* a neskôr roku 1978 v článku *Verisimilitude Revisited*.⁸ Roku 1972 vychádza stať *Plantinga on Essence: A Few Questions*,⁹ v ktorej sa – ako napovedá názov článku – zameriava na kritiku esencionalizmu u Plantingu. Do jeho kritických stať by sme mohli zaradiť napríklad článok s názvom *O čem mluvíme?*, ktorý nesie tiež známa zbierka Tichého článkov publikovaných v češtine roku 1996.¹⁰ V angličtine bol článok *What Do We Talk About* publikovaný roku 1974. Tichého kritika sa tu tentoraz zameriava na Goodmana, Putnama či Lewisa. Z množstva ďalších kri-

² Eine Exposition des Gödelischen Unvollständigkeitsbeweises in der einfachen Typentheorie, *Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica* 5, 95 – 97.

³ *Studia Logica* 26, 7 – 25.

⁴ *Noûs* 5, 273 – 297.

⁵ *Journal of Philosophical Logic* 2, 387– 392.

⁶ *Philosophia* 8, 1 – 16.

⁷ *British Journal for the Philosophy of Science* 25, 155 – 160.

⁸ *British Journal for the Philosophy of Science* 27, 25 – 42, resp. *Synthese* 38, 175 – 196.

⁹ *The Philosophical Review* 81, 82 – 93.

¹⁰ *O čem mluvíme? Vybrané stati k logice a sémantice*. Filosofia, Praha 1996.

tických článkoch zameraných na známych teoretikov možno spomenúť stať *Kripke on Necessity a posteriori*¹¹ publikovanú roku 1983 či polemiku so systémom intenzionálnej logiky R. Montagua v článku *Two Kinds of Intensional Logic*¹² z roku 1978.

Temporálnu verziu svojej intenzionálnej logiky rozvíja P. Tichý v rokoch 1977 – 1980. Tu je vhodné spomenúť článok *A New Theory of Subjunctive Conditionals*¹³ (1978) alebo jeho čiastočne modifikovanú verziu *Subjunctive Conditionals: Two Parameters vs. Three*.¹⁴ Temporálnu intenzionálnu logiku Tichý rozvíja najmä v kľúčových článkoch *The Transiency of Truth*¹⁵, *The Logic of Temporal Discourse*¹⁶ a v článku *The Semantics of Episodic Verbs*¹⁷ (všetky tri vyšli v roku 1980). S obhajobou a dokazovaním vhodnosti Tichého temporálneho intenzionálneho systému ďalej súvisí článok *Do We Need Interval Semantics?*¹⁸ z roku 1985 či článok týkajúci sa aplikácie jeho temporálneho systému na analýzu viet o činnosti, slobode a zodpovednosti s názvom *The Logic of Ability, Freedom and Responsibility*¹⁹ (1982), ktorý napísal so svojim žiakom Grahamom Oddiem.

Za pozornosť ďalej istotne stojí štúdia *Existence and God*²⁰ (1979), v ktorej analyzuje dôkaz božej existencie u Anselma a Descartesa pomocou TIL-ky. Okrem iných zaujímavých záverov tu uvádza svoju teóriu náležitosti (rekvizít).

Druhá polovica 80-tych rokov predstavuje pre Tichého dôležité obdobie; v tejto dobe totiž dopracováva svoju teóriu konštrukcií, ktorá predstavuje najoriginálnejší prínos TIL-ky. Teóriu konštrukcií však Tichý uvádza už roku 1973 vo svojej nikdy nevydanej monografii *Introduction to Intensional Logic*, ktorú dokončil roku 1976. V nej predkladá jeden najpozoruhodnejších systémov atemporálnej intenzionálnej logiky 70-tych rokov. Konštrukcie tu chápe ako štruktúrované abstraktné útvary, ktoré slúžia na explikáciu pojmu významu výrazov jazyka alebo Fregeho pojmu zmyslu. Nevýhodou tejto teórie konštrukcií bola jej atemporálnosť. Roku 1988 vychádza spomínaná Tichého monografia *The Foundations of Frege's Logic*, ktorá predstavuje jedno z najdôležitejších a najoriginálnejších diel v oblasti sémantiky a logickej analýzy výrazov prirodzeného jazyka a prináša nové pohľady na teoretické názory Fregeho, Russella, Churcha či iných. Tu na-

¹¹ *Philosophical Studies* 43, 225 – 241.

¹² *Epistemologia* 1, 143 – 164.

¹³ *Synthese* 37, 433 – 457.

¹⁴ *Philosophical Studies* 45, 147 – 179.

¹⁵ *Theoria* 46, 165 – 182.

¹⁶ *Linguistics and Philosophy* 3, 343 – 369.

¹⁷ *Theoretical Linguistics* 7, 263 – 296.

¹⁸ *Linguistics and Philosophy* 8, 263 – 282.

¹⁹ *Studia Logica* 41, 227 – 248.

²⁰ *The Journal of Philosophy* 76, 403 – 420.

dobúda teória konštrukcií v rámci Tichého systému svoju zrelosť. Z tohto obdobia Pavla Tichého stoja za pozornosť štúdie, napr. *Indiscernibility of Identicals*,²¹ *Constructions*²² (obe z roku 1986), v ktorých sa, ako už vypovedá názov, opäť podrobnejšie zaoberá problematikou konštrukcií, či stať *Frege and the Case of Missing Sense*²³ z toho istého roku.

Za zmienku by určite stálo oveľa väčšie množstvo štúdií z tohto zborníka, keďže Pavel Tichý až do svojej tragickej smrti aktívne pôsobil vo filozofickej logike a každou staťou ju obohacoval o zaujímavé a originálne riešenia. Podujal sa totiž na ťažkú cestu razenia priechodu novému systému na úkor hlboko zakorenených a pohodlne usadených existujúcich paradigiem. Ako to už býva, všeobecnejšie uznanie originálneho autora prichádza často až po jeho smrti, čo je prípad aj Pavla Tichého. Keďže však nikdy nie je neskoro, čitateľovi so záujmom o logickú sémantiku zostáva len doplniť si knižnicu touto hodnotnou publikáciou a umiestniť ju priamo do susedstva veľkých mien z tejto oblasti. A nestačí len tak hocijaké miesto. Nielen fyzické rozmery tejto objemnej knihy, ale aj jej obsah určite kladú svoje nároky na osobitné miesto v knižnici.

Barbora Čakovská

²¹ *Studia Logica* 45, 251 – 273.

²² *Philosophy of Science* 53, 514 – 534, táto stať vyšla tiež v J. Peregrin (ed.): *O čem mluvíme? Vybrané stati k logice a sémantice* pod názvom *Konstrukce*.

²³ *Grazer Philosophische Studien* 27, 27 – 47.